

NOVI TRGOVINSKI ODNOSI I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE²

Apstrakt: Ekspanzija globalne trgovine nameće pitanje odnosa između trgovine i životne sredine. Postavlja se pitanje da li novi trgovinski odnosi koriste ili štete zaštiti životne sredine? Odgovor na to pitanje nije jednoznačan. Proizvodnja dobara, njihov uvoz i izvoz, ostavljaju posledice na životnu sredinu. Da li se ove posledice globalizacijom trgovinskih odnosa povećavaju ili smanjuju? Da li utiču na državu izvoza, državu uvoza ili na svet u celini? Na kome je odgovornost rešavanja problema životne sredine koji su povezani s trgovinom? Međunarodne organizacije poput Svetske trgovinske organizacije (STO) u svojim institucionalnim okvirima predstavljaju održivi razvoj i zaštitu i očuvanje životne sredine kao suštinski cilj. Evropska Unija takođe u svojim strateškim dokumentima insistira na uključivanju obzira prema životnoj sredini u svoje spoljne trgovinske odnose. Ovaj rad analizira način na koji se u pravnim izvorima i praksi Svetske trgovinske organizacije regulišu ova pitanja, s naglaskom na mehanizmu za rešavanje sporova koji nastaju u sukobu interesa slobodnog prometa i ograničenja koja nameću propisi o zaštiti životne sredine. U radu se iznosi zaključak da mehanizam za rešavanje sporova Svetske trgovinske organizacije u svojoj kvalitetnoj i autoritativnoj sudskoj praksi doprinosi integraciji ekonomije i životne sredine radi postizanja održivog razvoja na globalnom nivou.

Ključne reči: trgovina, životna sredina, Svetska trgovinska organizacija, globalizacija, rešavanje međunarodnih sporova.

---

¹ Dr Mihajlo Vučić, naučni saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, e-mail: mihajlo@diplomacy.bg.ac.rs

² „Srbija u savremenim međunarodnim odnosima: strateški pravci razvoja i učvršćivanja položaja Srbije u međunarodnim integrativnim procesima – spoljnopolitički, međunarodni ekonomski, pravni i bezbedonosni aspekti” (br. 179029) koji izvodi Institut za međunarodnu politiku i privredu Beograd, a finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Uvod

Posledice međunarodne trgovine po životnu sredinu jedna su od najspornijih tema međunarodne rasprave o globalizaciji. Ukratko, može se reći da se protivnici globalizacije plaše da nekontrolisani ekonomski rast koji podstiče slobodna trgovina šteti životnoj sredini, jer doprinosi zagađivanju i iscrpljuje prirodna dobra.³ Takođe, ovi autori sumnjaju da zakoni o zaštiti životne sredine gube na autoritetu od promotera slobodne trgovine u liku korporacija i vlada koje ne zanimaju negativne ekološke posledice trgovine.⁴ Postoji i druga strana medalje. Mnoge korporacije, vlade i građani u zemljama u razvoju (ali i u nekim razvijenim zemljama) spremni su da prihvate određeni prag štete po životnu sredinu u zamenu za ekonomsko blagostanje. Oni su u strahu da zakoni o zaštiti životne sredine zapravo predstavljaju puteve kojima razvijene zemlje sprečavaju njihove proizvode da se pravično takmiče na tržištu.

Naučni pokazatelji u vidu takozvane *Kuznjecovljeve krive*,⁵ dovode u vezu porast životnog standarda i kvalitet životne sredine. U ranim fazama privrednog razvoja, rast vodi pogoršanju stanja životne sredine. Međutim, nakon određene kritične tačke, dalji rast doprinosi poboljšanju stanja životne sredine. Ta kritična tačka procenjuje se da iznosi oko pet do šest hiljada američkih dolara godišnjeg dohotka po glavi stanovnika. Nakon dostizanja datog dohotka, povećano zagađivanje koje je posledica veće ekonomske aktivnosti je potisnuto preusmeravanjem visoko zagađujućih delatnosti (industrija) na manje zagađujuće (usluge), ali i prebacivanjem u okviru datih privrednih grana na čistije tehnike proizvodnje.⁶

---

³ Branko Rakić, Mihajlo Vučić, *Nedogmatski o Evropskoj integraciji*, Dosije, Beograd, 2014, o sprezi uticaja kulturnih, prirodnih i ekonomskih faktora na proces globalizacije, str. 95-100.

⁴ *Ibid.*, str. 59-66.

⁵ Kuznjecovljeva kriva je najpre korišćena u ekonomiji da ukaže na vezu između ekonomskog rasta i ekonomske nejednakosti. Ekološka dimenzija Kuznjecovljeve krive često se kritikuje kao nedovoljno statistički fundirana, David I. Stern: „The Environmental Kuznets Curve“, *Internet Encyclopaedia of Ecological Economics*, str. 2, <http://isecoeco.org/pdf/stern.pdf>, 20.7.2015.

⁶ Jeffrey Frankel: „Environmental Effects of International Trade“, *Expert Report No. 31 to Sweden's Globalisation Council*, <http://www.hks.harvard.edu/fs/jfrankel/Swenvirinlaga31proofs.pdf>, 20.7.2015, str. 18.

Posledice međunarodne trgovine nevezano za dohodak mogu takođe da budu pozitivne i negativne. Negativne posledice se ogledaju u pojavi koja se popularno naziva „trka ka dnu“. Prema ovoj postavci, države koje su otvorene za međunarodnu trgovinu iz straha od negativnih posledica po svoju kompetitivnost na međunarodnom tržištu usvajaju blaže propise o zaštiti životne sredine od država koje nisu tako otvorene. S druge strane, manje je poznata postavka o „koristima od trgovine“, prema kojoj globalizacija može da ohrabri tehnološke inovacije, podigne standarde životne sredine, ili čak da dovede do povećanja moći potrošača i usvajanja pravilnika o korporativnom ponašanju. Konačno, otvorenost za trgovinu može da ohrabri neke države da se specijalizuju za prljavije delatnosti i da izvoze svoje proizvode u druge države koje imaju više standarde zaštite životne sredine. Prema ovoj postavci „raja za zagađivače“, globalizacija ima prvenstvenog uticaja na raspodelu zagađivanja između država, a ne na ukupan prosek.

Svaka od ovih postavki zahteva proveru na činjeničnoj osnovi. Empirijska istraživanja generalno ne pokazuju štetne posledice trgovine na pojave zagađivanja životne sredine kao što je zagađivanje vazduha sumpordioksidom.⁷ Prema tome, globalizacija i životna sredina ne moraju da budu po svaku cenu u sukobu. Trgovina i rast omogućavaju državama da pročiste vazduh, ako imaju delotvorne institucije na nacionalnom nivou. Demokratsko upravljanje je još jedna odrednica kvaliteta životne sredine. Međutim, postoje dokazi da trgovina i rast mogu da doprinesu povećanju propadanja životne sredine putem zagađivanja ugljen-dioksidom. Ovo se objašnjava time što je ugljen-dioksid globalna eksternalija, koja ne može da se reši na nacionalnom nivou zbog problema *besplatne vožnje*. Iz tog razloga potrebne su upravljačke institucije na multilateralnom nivou, a njih do skora nije bilo. Iluzorno je misliti da će pitanja životne sredine biti delotvorno rešena ako je svaka država izolovana od povreda svog nacionalnog suvereniteta od strane Svetske trgovinske organizacije (STO). Sve više ljudi koji žive u jednoj državi žele da zaštite vazduh, vodu, šume i životinjski svet, ne samo u sopstvenoj zemlji već i u drugim državama. Da bi se to postiglo, potrebna je međunarodna saradnja. Nacionalna suverenost može da bude samo prepreka tim naporima, a ne saveznik. Multilateralne institucije su taj saveznik.

---

⁷ Jeffrey Frankel: “Formulas for Quantitative Emission Targets“, Joe Aldy, Robert Stavins (eds.), *Architectures for Agreement: Addressing Global Climate Change in the Post Kyoto World*, Cambridge University Press, 2007, str. 32-56.

Kada je prvi Opšti sporazum o tarifama i trgovini (GATT) STO stupio na snagu 1947. god.,⁸ on nije sadržao izričitu vezu između trgovine i životne sredine. Jedini pomen životne sredine stajao je u članu XX, koji sadrži izuzetke od osnovnih pravila sporazuma. Ti izuzeci dozvoljavaju državama da uvedu mere koje su potrebne radi zaštite ljudskog, životinjskog ili biljnog života ili zdravlja, odnosno koje se odnose na očuvanje potrošnih prirodnih dobara sve dok te mere nisu nepravično diskriminatorne prema stranim proizvodima ili deluju kao prikrivena ograničenja trgovine. Decenijama nadalje nije postojala u okviru GATT-a situacija u kojoj bi se ova veza pokrenula u praksi.

Međutim, početkom sedamdesetih godina prošlog veka, kako je ekološki pokret ojačao na međunarodnom planu, članice GATT-a su pozvane da pridonesu raspravi o čovekovoj okolini na Konferenciji UN u Stokholmu 1972.god. Sekretarijat GATT-a pripremio je istraživanje o uticaju raznih mera na međunarodnu trgovinu, koje su bile predložene u sklopu borbe protiv zagađivanja, ali ovo istraživanje nije posvetilo pažnju ravnoteži između ekonomskog razvoja i zaštite životne sredine.⁹ U okviru GATT-a formirana je i Grupa za mere životne sredine i međunarodnu trgovinu (EMIT) s ciljem da savetuje članice GATT-a o trgovinskoj politici i pitanjima zagađenja. Grupa se nije sastajala pre 1991. god., kada su države spremale Konferenciju o životnoj sredini i razvoju u Riju.¹⁰ Grupa EMIT dve godine je raspravljala o odnosu između životne sredine i trgovine, da bi konačno podnela izveštaj u kome je pisalo da nema inherentne protivrečnosti između zaštite životne sredine od pojedinih zemalja ili višestranih međunarodnih ugovora i trgovinskog GATT sistema.¹¹ I pored toga, u izveštaju se navodi da GATT ne treba da bude forum koji bi nadzirao nacionalne zakone o životnoj sredini ili razvijao međunarodne standarde životne sredine. Prema tome, u ovom izveštaju je naglašena orijentacija GATT-a ka slobodi trgovine, a da pritom nije isključena mogućnost da i ekološki obziri budu razmotreni, međutim nije se nikako doprinelo jasnom pravnom regulisanju ovog odnosa.

---

⁸ The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT 1947), https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm, 20.7.2015.

⁹ STO, „Early years: Emerging environment debate in GATT/WTO“, http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/hist1_e.htm, 20.7.2015.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid.

U međuvremenu, trgovinski sporovi koji se tiču zaštite životne sredine bili su prilično retki sve do devedesetih godina prošlog veka. Uz manje izuzetke, sistem za rešavanje sporova u okviru GATT-a nikada se nije pozabavio sukobom između proklamovanog načela slobodne trgovine i odredaba člana XX o zaštiti životne sredine. Sve se promenilo 1990. kada su Meksiko i Venecuela osporili američki zakon koji je imao svrhu da spreči ubijanje delfina u okviru lova na tune. Ovaj slučaj je bio prvi u nizu sporova tokom devedesetih čiji su ishodi pred panelima za rešavanje sporova u okviru GATT-a dali prvenstvo slobodi trgovine nad životnom sredinom i uzburkali opoziciju slobodne trgovine u ekološkom aktivističkom taboru.

Slučaj *Tuna-delfin*¹²

Slučaj *Tuna-delfin* nastao je nakon što su Sjedinjene Američke Države (SAD) uvele Zakon o zaštiti morskih sisara,¹³ koji je zabranio uvoz tune iz zemalja koje nisu imale programe očuvanja i zaštite delfina u okviru lova na tune. Tune se često nalaze u jatima kako plivaju ispod delfina. Kako bi ih ulovili, ribari su u to vreme bacali velike mreže u vodu i zatim ih povlačili nagore da obuhvate tune odozdo. Tako bi i delfini koji su plivali iznad tuna bili obuhvaćeni mrežama i pronašli sporu smrt u mreži zajedno s tunama. Zakon je zahtevao od američkih ribara da izmene svoje ribolovačke tehnike kako bi se izbegli ti gubici u populaciji delfina i istovremeno je zabranio uvoz tuna iz zemalja u kojima je smrt delfina tokom lova na tune prevazilazila procenat smrti koji je uzrokovao američki lov na tune za više od 25 odsto. Tako je zabranjen uvoz tuna iz Meksika, Venecuele, Paname, Ekvadora i malenog pacifičkog ostrva Vanuatu tokom 1990.godine.

Meksiko i Venecuela su osporili ovaj propis SAD u okviru sistema za rešavanje sporova GATT-a i dobili sporove 1991, odnosno 1992. godine. Odluka po meksičkoj tužbi smatra se prekretnicom u sudskoj praksi svetskog trgovinskog sistema, iako nije bila usvojena zvanično kao obavezujuća odluka

---

¹² STO, Case DS381, *United States — Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products*.

¹³ The Marine Mammal Protection Act, 1972, <http://www.mmc.gov/legislation/mmpa.shtml> 20.7.2015.

članica GATT-a.¹⁴ To je bilo stoga što je pre reforme sistema za rešavanje sporova u Urugvajskoj rundi trgovinskih pregovora (1986-1994), usvajanje izveštaja panela za rešavanje sporova GATT-a moglo da bude blokirano od države koja je dokazano kršila pravila GATT-a. Na osnovu toga, mnogi nalazi, među kojima i odluka u slučaju *tuna-delfin*, nikada nisu imali praktičnih posledica. Urugvajska runda i njene reforme su obrnule situaciju. Sada su svi izveštaji panela obavezujući, osim ako sve članice STO konsenzusom ne blokiraju odluku. U konkretnom slučaju Meksiko i SAD su kasnije rešili ovaj spor putem pregovora.¹⁵

Panel za rešavanje sporova je odlučio da SAD ne mogu da opravdaju zakonsku zabranu uvoza meksičke tune iz nekoliko razloga. Najpre, panel je rekao da izuzeci člana XX moraju da budu tumačeni usko kako nijedna država ne bi potkopala multilateralna trgovinska pravila. Drugo, panel je zaključio da SAD nisu dokazale da je zabrana uvoza tuna bila „potrebna“, to jest da je to bio najmanje po trgovinu ograničavajući način za zaštitu delfina, nasuprot, na primer, pregovorima i sporazumima o zaštiti delfina s drugim državama. Treće, panel je rekao da je veza s procentom smrtnosti delfina u SAD otežala meksičkim vlastima da unapred predvide prihvatljiv nivo smrtnosti meksičkih delfina. Konačno, panel je smatrao da SAD ne mogu da koriste izuzetke sadržane u članu XX kako bi štitile prirodna dobra van svojih granica.

Ovaj slučaj je postavio neka pitanja koja su nadalje predstavljala osnovnu nit rasprave o životnoj sredini i trgovini. Panel je prišao sporu s izrazitom pristrasnošću ka trgovini, analizirajući svaku spornu tačku iz ugla dejstva Zakona na slobodnu trgovinu. Takođe, panel je smatrao da je očuvanje sistema multilateralne slobodne trgovine važnije od ocene bilo koje države da postoji potreba za zaštitom životne sredine. Ovakav ishod nije začuđujući, s obzirom da je zadatak panela bio da tumači GATT koji je trgovinski ugovor. Panel očigledno nije mogao da pronade nikakvo opravdanje za izjednačavanje životne sredine s ciljem GATT-a koji se sastoji u promovisanju slobodne trgovine. Takođe, ova odluka je izričito ograničila pravo države da štiti

---

¹⁴ STO, *Mexico etc. versus U.S.: 'tuna-dolphin*, http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/edis04_e.htm, 20.7.2015.

¹⁵ Thomas E. Skilton: „GATT and the Environment in Conflict: The Tuna-Dolphin Dispute and the Quest for an International Conservation Strategy“, *Cornell International Law Journal*, br. 26(2), 1993, str. 483.

prirodna dobra van svojih granica. Panel nije mogao da u jeziku sporazuma nađe osnov prema kome bi neka država mogla da utiče na stanje prirodnih dobara u drugoj državi. Ni ovo ne iznenađuje, jer mogućnost da jedna država preduzima radnje koje imaju upliva u stanje prirodnih dobara u drugoj državi može da bude zloupotrebljena i da dovede do nebrojenih sporova. Čak i danas je vrlo kontroverzna ideja da jedna država može da nametne svoje viđenje potrebe za zaštitom životne sredine drugoj državi u pogledu prirodnih dobara te države. Spor koji je nastao iz slučaja *Tuna-delfin* ticao se zabrane američkog zakona koja se odnosila na tune i proizvode od tune iz zemalja trećeg sveta koje su tu tunu uvozile iz drugih zemalja koje nisu uskladile svoju politiku s propisima zakona. Međutim i ova zabrana je pala pred sistemom za rešavanje sporova GATT-a.¹⁶

Jedno vrlo važno pitanje koje je predmet ovog spora i koje nastavlja da utiče na raspravu o zaštiti životne sredine u uslovima globalizovane privrede je suprotnost između bogatih država poput SAD i njihovih sposobnosti da primene sofisticirane ribolovne tehnike u odnosu na ograničena sredstva koja imaju zemlje u razvoju i samim tim realnu nemogućnost da i one sebi priušte ista sredstva za zaštitu životne sredine. Nakon odluke koja je oborila propis SAD, spor je rešen putem sporazuma koji su ugrožene zemlje postigle sa SAD i koji je pozvao da se uvedu mere zaštite delfina i doveo do višestranе deklaracije o važnosti očuvanja populacije delfina. Kongres SAD je kasnije pozvao na donošenje obavezujućeg sporazuma koji bi sproveo u delo deklaraciju, te je formiran Međunarodni program za očuvanje delfina. Tako su SAD svojim političkim uticajem, putem diplomatije, postigle ono što su izgubile pravnim putem. Međutim, pojedini stručnjaci ekolozi su i dalje skeptični da ista praktično korisno može da izađe iz formiranog programa.¹⁷

I SAD i Meksiko su uložili žalbu na izveštaj panela i Apelaciono telo je usvojilo novi izveštaj maja 2012. godine.¹⁸ Apelaciono telo je poništilo neke

---

¹⁶ Gregory Shaffer: „The WTO Tuna-Dolphin II Case: United States — Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products“, *American Journal of International Law*, br. 1, 2013, str. 12-62.

¹⁷ Carol J. Miller, Jennifer L. Croston: „WTO Scrutiny v. Environmental Objectives: Assessment of The International Dolphin Conservation Program Act“, *American Business Law Journal*, Volume 37, br. 1, 1999, str 94–95.

¹⁸ WT/DS381/AB/R, maj 2012.

od nalaza panela među kojima i odluku da odredbe o označavanju proizvoda koji su napravljeni na bezbedan način po delfine nisu bile u skladu sa Sporazumom o tehničkim preprekama trgovini (TBT).¹⁹ Poništenje mnogih nalaza panela iz prvostepenog postupka je omogućilo SAD da nastavi sa svojom politikom označavanja. Takođe, ovi nalazi apelacije su u znatnoj meri povećali sudsku praksu koja je vezana za TBT sporazum.²⁰ Odluka je za posledicu imala jaču zaštitu delfina putem zahteva za označavanjem proizvoda u narednim situacijama.

Da li je slučaj *Tuna-delfin* bio pobjeda ili poraz za globalni ekološki pokret? S jedne strane, panel za rešavanje sporova u okviru GATT-a dao je prvenstvo slobodi trgovine nad zaštitom životne sredine (opravdano ako se ima u vidu tumačenje člana XX). S druge strane, poraz SAD pred panelom je dao podstreka diplomatskom pritisku koji je doveo do međunarodnog programa delovanja. Može se reći da Međunarodni program za očuvanje delfina ima šanse da bude delotvorniji od jednostranog američkog zakona. Ali to nije i dalje sigurno. U svakom slučaju, ovaj spor je znatno podigao ulog u igri koja se pleće između odnosa životne sredine i međunarodne trgovine jer se odvijao u isto vreme kada su se sklapala dva velika međunarodna trgovinska sporazuma, već pomenuta Urugvajaska runda pregovora koja je dovela do stvaranja STO i sporazum o stvaranju Severno-američke slobodne trgovinske zone (NAFTA).

Urugvajaska runda pregovora

Uspeh ekološkog pokreta došao je vrlo brzo tokom višestranih trgovinskih pregovora vođenih u Urugvaju u okviru GATT-a. Glavni zadatak pregovarača bio je suštinska izmena GATT sporazuma koja bi stvorila snažniji sistem za rešavanje sporova i izvršenje odluka, kao i izmene u samom tekstu i opsegu primene GATT-a. Usvojen aprila 1994. godine na skupu u Marakešu, Maroko,

---

¹⁹ STO, Agreement on Technical Barriers to Trade, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/17-tbt_e.htm, 20.7.2015.

²⁰ Mayer Brown, "The WTO appellate body finds us dolphin-safe label rules discriminatory", http://www.mayerbrown.com/files/Publication/3a4b2e4a-eb59-4048-85b7-e31b02fcd922/Presentation/PublicationAttachment/a8ebc178-bad3-4229-8585-e452c0afb87e/GGT-WTO_Dolphin_Decision_0512.pdf, 20.7.2015.

novi GATT koji je stvorio Svetsku trgovinsku organizaciju, u svojoj preambuli navodi da ugovornice imaju u vidu da njihovi odnosi na polju trgovine i ekonomskog preduzetništva treba da budu obavljani s ciljem da se obezbede povećani standardi življenja, puno zaposlenje i veliki i stalno rastući obim realnog dohotka i efektivne tražnje, kao i povećanje proizvodnje i trgovine dobara i usluga, a da se u isto vreme omogući optimalno korišćenje svetskih dobara u skladu s ciljem održivog razvoja, koji mora da nastoji da u isto vreme doprinosi zaštiti i očuvanju životne sredine kao i da povećava sredstva koja se u tu svrhu koriste na način koji je u skladu s potrebama i brigama različitih nivoa privrednog razvoja.²¹

Ministri su usvojili i specijalnu rezoluciju koja je nazvana Odluka o trgovini i životnoj sredini,²² kojom je stvoren Komitet za trgovinu i životnu sredinu (CTE), kao deo stalne STO strukture sa zadatkom da proučava odnos između trgovine i životne sredine. Kasnije, u toku iste godine, usvojena je i Odluka o trgovini uslugama i životnoj sredini,²³ koja je dala mandat Komitetu da ispituje relevantne probleme životne sredine u oblasti trgovine uslugama. Međutim, mandat Komiteta je ograničen napomenom da STO nije agencija za zaštitu životne sredine i da Komitet uvek mora da nastoji da održi načela liberalizacije trgovine na kojima se zasniva STO.

Slučaj Reformulisani benzin²⁴

Dvadeset trećeg januara 1995. samo nekoliko dana nakon što je ustanovljena STO i njen novi sistem rešavanja sporova, Venecuela se požalila Telu za rešavanje sporova da su SAD primenjivale pravila koja diskriminišu uvoz benzina. Venecuela je formalno zahtevala konsultacije sa SAD, kao što

---

²¹ 1994 General Agreement on Tariffs and Trade, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/06-gatt_e.htm, 20.7.2015, preambula.

²² 1994 Decision on Trade and Environment, https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/issu5_e.htm, 20.7.2015.

²³ 1994 Decision on Trade in Services and the Environment, https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/issu6_e.htm, 20.7.2015.

²⁴ *United States — Standards for Reformulated and Conventional Gasoline*, WTO case Nos 2 and 4. Ruling adopted 20 May 1996.

je predviđeno postupkom za rešavanje sporova. Spor je nastao jer su SAD primenjivale stroža pravila za hemijske odlike uvoznog benzina nego što je to bio slučaj za domaći benzin.²⁵ Venecuela je smatrala da je to nepravično jer benzin iz SAD nije morao da ispuni iste standarde, dakle, prekršen je nacionalni tretman kao načelo što nije moglo da se opravda ni izuzecima od normalnih pravila zbog zdravstvenih i ekoloških mera.

Godinu dana kasnije (29. januara 1996) panel je podneo svoj prvi izveštaj. U međuvremenu se Brazil pridružio tužbi, tako da je postupak spojen. Spor je rešen u korist dva tužioca. Sjedinjene Američke Države su proglašene krivim za kršenje pravila STO jer su diskriminisale uvozni benzin. One su se žalile i Apelaciono telo je 20. maja 1996. potvrdilo prvostepenu odluku panela. Iako je pronašla da je pravilo o benzinu ispunilo kriterijume člana XX(g), apelacija je smatrala da ono ne ispunjava zahteve krovnog pravila člana XX.

Ovaj slučaj je neobičan jer je namera diskriminacije u vreme kada je sporni propis donet bila izričito izjavljena od upravnih zvaničnika SAD koji su želeli da time zadovolje domaće interesne grupe. Da je STO presudila u korist SAD, to bi značilo da je u redu da jedna država nepotrebno i izričito diskriminiše strane proizvođače sve dok je na snazi sporni propis iz oblasti životne sredine. Svako ko bi se protivio ovoj odluci bi dodao napunjen pištolj u ruke onima koji smatraju da je ekološki aktivizam samo prazna priča iza koje se kriju protekcionistički interesi. Sjedinjene Američke Države nisu bile sprečene da ostvare svoje ciljeve iz Zakona o čistom vazduhu. Zapravo, sporni propis je

---

²⁵ Zakon SAD o čistom vazduhu dobio je amandmane 1990. godine prema kojima je Agencija za zaštitu životne sredine SAD stvorila pravilo o sastavu i izduvnim posledicama benzina, kako bi smanjila zagađenje vazduha. Od 1. januara 1995. (istog dana kada je STO nastala), pravilo je dozvoljavalo da se u najzagađenijim oblastima države kupcima prodaje samo benzin date čistoće („reformulisani benzin“). U ostatku države, mogao je da se prodaje samo benzin koji nije bio prljaviji od onog koji se prodavao polazne 1990. godine („obični benzin“). Pravilo se primenjivalo na sve prerađivače, mešače i uvoznike benzina iz SAD. Ono je zahtevalo od svakog domaćeg prerađivača koji je poslovao barem 6 meseci tokom 1990. da ustanovi pojedinačnu polaznu vrednost prerade, koja se odnosila na kvalitet benzina koji je dati prerađivač proizvodio 1990. Agencija je takođe ustanovila statutarnu polaznu vrednost, koja je trebalo da predstavlja prosečan kvalitet američkog benzina 1990. godine. Statutarna polazna vrednost se odnosila na one prerađivače koji nisu poslovali barem šest meseci tokom 1990, kao i na uvoznike i mešače benzina. Pridržavanje polaznih vrednosti mereno je na prosečnoj godišnjoj osnovi.

lako izmenjen da ne bude diskriminator i tako dozvoljen prema pravilima koje su dogovorile članice STO. Ovaj slučaj je poslao pravu poruku svim državama – da mere zaštite životne sredine ne treba i ne smeju da diskriminišu strane proizvođače.

Slučaj *Škamp-kornjača*²⁶

Sjedinjene Američke Države su uvele zabranu uvoza škampa iz zemalja čije ribarske flote nisu imale poseban uređaj koji razdvaja ulov škampa od kornjača koje često zapadnu u istu mrežu. Ovaj uređaj je neophodan radi zaštite od istrebljenja jedne ugrožene vrste kao što je morska kornjača u masovnim izlovima škampa. Indija, Malezija, Tajland i Pakistan su tvrdili da je ovaj zakon samo prikriveno ograničenje slobodi trgovine i osporili su ga pred telom za rešavanje sporova STO.²⁷

Sjedinjene Američke Države su smatrale, kao i u slučaju *Tuna-delfin*, da izuzeci iz člana XX GATT-a dozvoljavaju zabranu. Takođe, ponovo kao u prethodnom slučaju, SAD su izgubile spor, i to na osnovu potpuno istih razloga. Panel pred kojim se rešavao spor je odlučio da zabrana uvoza škampa nije opravdana izuzecima iz člana XX. Mere zaštite životne sredine ne mogu da se iskoriste kako bi potkopale opšti multilateralni trgovinski sistem. Međutim, SAD su se žalile na odluku, na osnovu nove žalbene procedure koja je stvorena revizijom GATT-a u okviru Urugvajске runde. Apelaciono telo je ponovo odlučilo na štetu SAD, ali sa znatno različitom argumentacijom u odnosu na prvostepenu odluku panela. Apelaciono telo je smatralo da je panel protumačio član XX suviše usko u kontekstu opšteg cilja održavanja slobodne trgovine. Član XX je, u tumačenju apelacije, za cilj imao samo da spreči zloupotrebu zakona o zaštiti životne sredine s ciljem potkopavanja multilateralnog trgovinskog sistema. Takođe, kako se dalje navodi u odluci apelacije, novi jezik preambule GATT-a od 1994., koji smo parafrazirali, ustanovljava činjenicu da su se članice STO sporazumele da je održivi

---

²⁶ WTO case Nos. 58 (and 61), United States — Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products, Ruling adopted on 6 November 1998.

²⁷ Chris Wold, Glenn Fullilove, “Analysis of the WTO Appellate Body’s Decision in Shrimp/Turtle”, <http://www.lclark.edu/org/ielp/turtlebriefing.html>, 20.7.2015.

ekonomski razvoj cilj trgovinskog sistema i da mora da se uzme u obzir kao „boja, tekstura i senčenje“ u procesu tumačenja sporazuma. U nastavku apelacija je izrekla da su SAD uvele zabranu uvoza škampa na diskriminatoran način, tako da je naložila ovoj državi da je ukine. Međutim, apelacija nije propustila da naglasi da je u procesu dolaska do tih zaključaka formulisala i neke druge stavove koji se ne odnose na meritum odluke. Apelacija je istakla da ona nikako nije odlučila da zaštita i očuvanje životne sredine nisu od značaja za STO. Jasno je, prema apelaciji, da oni to jesu. Takođe se ističe i da odluka ne kaže da suverene nacije koje su članice STO ne mogu da usvoje delotvorne mere radi zaštite ugroženih vrsta, kao što su morske kornjače. Prema apelaciji očigledno je da one to mogu i treba da čine. Takođe se ističe i da odluka ne govori kako suverene države ne treba da deluju bilateralno ili multilateralno, bilo u okviru STO bilo u okviru kakvog drugog međunarodnog tela kako bi zaštitile ugrožene vrste, ili na neki drugi način zaštitile životnu sredinu. Naprotiv, odluka ponovo izričito navodi da one to treba da čine, kao što već neke i rade.

Uprkos ovako ohrabrujućih reči Apelacionog tela STO, ekološki stručnjaci i drugi članovi međunarodne javnosti su se, pre svega, obrušili na rešenje slučaja i njegovo moguće značenje.²⁸ Međunarodno sudeće telo poništilo je demokratski usvojen zakon koji je imao za cilj zaštitu ugrožene vrste. Kao i njegov prethodnik, iz istih razloga je i slučaj *Škamp-kornjača* povećao opozicioni tabor globalizacije koja je naizgled gazila preko životne sredine zarad koristi od slobodne trgovine.

Slučaj *Kanadski azbest*²⁹

Ovaj slučaj se smatra jasnom pobedom ekološkog sektora. Hrizotilni azbest generalno važi za vrlo otrovan material. Izlaganje njegovim dejstvima nosi sa sobom znatne opasnosti po ljudsko zdravlje (azbestoza, rak pluća i mezotelioma).³⁰ Međutim, zbog izvesnih pozitivnih odlika (kao što je

---

²⁸ Howard F. Chang: “Toward a Greener GATT: Environmental Trade Measures and the Shrimp-Turtle Case”, *Southern California Law Review*, br. 74, 2000, str. 31-47.

²⁹ *European Communities – Measures Affecting Asbestos and Asbestos-Containing Products*, DS135.

³⁰ https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/edis09_e.htm, 20.7.2015.

otpornost na visoke temperature), ova vrsta azbesta se široko koristi u mnogim sektorima industrije. Kako bi kontrolisala zdravstvene rizike koji su povezani s njim, francuska vlada, koja je prethodno bila veliki uvoznik hrizotilnog azbesta, uvela je zabranu ove materije i proizvoda koji je sadrže.

Evropska unija je opravdala svoju zabranu na osnovu zaštite ljudskog zdravlja, smatrajući da je azbest opasan ne samo po zdravlje građevinskih radnika koji su izloženi produženom dejstvu, već i ostalog stanovništva. S obzirom da je bila drugi najveći proizvođač azbesta u svetu, Kanada je osporila zabranu pred STO. Iako nije osporila opasnosti od azbesta, Kanada je smatrala da mora da se pravi razlika između hrizotilnih vlakana i hrizotila koji se nalazio zatvoren u matrici cementa. Ovaj potonji, prema njenom stavu, sprečavao je ispuštanje vlakana i nije ugrožavao ljudsko zdravlje. Takođe je isticala da materije koje je Francuska koristila kao supstitut za azbest nisu bile dovoljno proučene i mogle su i same biti opasne po ljudsko zdravlje.

Kanada je smatrala da je francuski zakon o zabrani prekršio članove III:4 i XI GATT kao i 2.1, 2.2, 2.4 and 2.8 TBT sporazuma (Sporazum o tehničkim i trgovinskim barijerama, kao i da je poništio ili narušio koristi od člana XXIII:1(b) GATT-a. Evropska unija je smatrala da Zakon nije potpadao pod dejstvo TBT sporazuma. Što se tiče sporazuma GATT-a, ona je zahtevala od panela da potvrdi da je Zakon ili kompatibilan s članom Article III:4 ili potreban radi zaštite ljudskog zdravlja u okviru značenja člana XX(b).

Iako je pronašao povredu člana III, panel je odlučio u korist Evropske unije. Prema članu III (koji zahteva od država da daju jednak tretman sličnim proizvodima) panel je našao da je zabrana Unije predstavljala povredu jer su azbest i njegovi supstituti morali da budu smatrani sličnim proizvodima u okviru značenja ovog člana. Panel je smatrao da zdravstveni rizici od azbesta nisu bitan činilac prilikom razmatranja sličnosti proizvoda. Međutim, panel je našao da je francuska zabrana mogla da se opravda prema članu XX(b). Drugim rečima, ta mera je mogla da se posmatra kao „potrebna radi zaštite životinjskog, ljudskog, biljnog života ili zdravlja“. Takođe je ispunila i uslove krovne odredbe člana XX. Stoga je panel presudio u korist Evropske unije.

U žalbenom postupku, Apelaciono telo STO je potvrdilo odluku panela u korist Evropske unije, ali je izmenilo obrazloženje u nekoliko pitanja. Na primer, izmenilo je nalaz panela da nije odgovarajuće uzeti u obzir zdravstvene rizike koji potiču od vlakana hrizotilnog azbesta prilikom ispitivanja sličnosti proizvoda na osnovu člana III:4 GATT-a. Apelaciono telo je smatralo da je

slučaj trebalo rešavati na osnovu TBT sporazuma, a ne pravila GATT-a, ali nije i samo izvršilo tu analizu jer se ono u svojoj nadležnosti bavi samo pravnim pitanjima.

Doha mandat o životnoj sredini

Svest o javnom nezadovoljstvu ishodom spora u slučaju *Škamp-kornjača* kao i o rastućem protivljenju slobodi trgovine u mnogim zemljama postala je sve jasnija. Na skupu trgovinskih zvaničnika u Sijetlu 1999. neuspešno je pokrenuta nova runda globalnih trgovinskih pregovora. Vlade su shvatile da moraju da priznaju važnost pitanja životne sredine. Kada je konačno postignut sporazum između ministara trgovine STO o početku nove runde pregovora na skupu u glavnom gradu Katara, Dohi, novembra 2001, on je sa sobom sadržao ograničen mandat za otvaranje pregovora o odnosu između trgovine i životne sredine u kontekstu GATT-a i ukupno 20 višestranih sporazuma u oblasti životne sredine (MEA) koji regulišu zaštitu životne sredine, a sadrže i odredbe koje utiču na međunarodnu trgovinu.³¹

Značaj ovog koraka je u tome što je podigao brigu o pitanjima životne sredine sa nivoa običnih naučnih istraživanja koja je sprovodio Komitet za trgovinu i životnu sredinu na nivo pregovora u punom kapacitetu između članica STO, čiji bi rezultati bili uključeni u konačnu, pravno obavezujuću odluku koja je bila predviđena za usvajanje na kraju Doha runde pregovora. Uprkos tome, neki rezultati i dalje nisu jasno vidljivi, što je sumnjičave kritičare nateralo da reaguju s obe strane spektra odnosa trgovine i životne sredine, a sve u smislu da pregovori nisu doneli nikakvu novu vrednost.³² Zemlje u razvoju su zabrinute da bi pregovori mogli da budu sredstvo za

---

³¹ The Doha mandate on multilateral environmental agreements (MEAs), https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/envir_neg_mea_e.htm, 20.7.2015.

³² Vidi na primer članak Tomasa o političkim nemogućnostima za postizanje delotvornog sporazuma o ovim pitanjima. U članku autor ističe Apelaciono telo STO kao mogućeg spasioca iz bezizlazne situacije, s obzirom na poverenje koje ono svojim autoritetom uživa kod moćnih članica STO, ali i stoga što neke nedovoljno jasne odredbe sporazuma u okviru STO putem kreativnog tumačenja može da usmeri u pravcu postizanja željenih rešenja, Urs P. Thomas, „Trade and the Environment: Stuck in a Political Impasse at the WTO after the Doha and Cancun Ministerial Conferences“,

diskriminaciju njihove robe.³³ Da bi se takav problem predupredio, Komitet je takođe dobio mandat da proučava uticaj koji mere zaštite životne sredine imaju na pristup tržištima robe koja dolazi iz zemalja u razvoju. Istovremeno, ekolozi su zabrinuti da je STO i dalje suviše usredsređena na slobodnu trgovinu. Nije ni čudo kada je STO potvrdila u Doha deklaraciji da je njena nadležnost trgovina, a da odgovarajući forum za rešavanje problema životne sredine treba da budu međunarodni ugovori u ovoj oblasti, a ne GATT. Ekolozi se i pored toga nadaju, možda i suviše optimistično, da će im nova runda pregovora omogućiti da podvuku zabrinutost za životnu sredinu u sistemu međunarodne trgovine, ono što se često u literaturi naziva „ozelenjavanje GATT-a“.³⁴ Od naročite je važnosti za ekološki pokret da

---

Global environmental Politics, br. 4(3), 2004, str. 9-21; Za pozitivan utisak o šansama zemalja u razvoju u okviru Doha pregovora vidi T. N. Srinivasan, „Developing Countries and the Multilateral Trading System After Doha“, *Yale University Economic Growth Center Discussion Paper No. 842*, 2002, str. 35; Postoje i mišljenja koja i pored očiglednih prednosti Apelacionih tela u rešavanju ovih pitanja, negativno gledaju na njegov potencijal, s obzirom da se njegovi institucionalni interesi sukobljavaju sa interesima zemalja u razvoju, s obzirom da po mišljenju ovih autora odluke apelacije, barem kratkoročno, prete da pogoršaju postojeće nejednakosti u okviru sistema, vidi James Smith, „Inequality in international trade? Developing countries and institutional change in WTO dispute settlement“, *Review of International Political Economy*, br. 11(3), 2004, str. 542-573.

³³ U literaturi se ističe kako svet trenutno prolazi kroz porast međunarodnih propisa koji imaju za cilj ograničavanje mogućnosti za sprovođenje razvojne politike vlada zemalja u razvoju. Tri velika sporazuma koji su izašli iz pregovora Urugvaj runde – o investicionim merama (TRIMS), trgovini uslugama (GATS), i pravima intelektualne svojine (TRIPS) – od kojih prva dva ograničavaju nadležnost vlada zemalja u razvoju da obuzdaju poslovanje preduzeća koja deluju na njihovoj teritoriji, dok treći zahteva od istih vlada da primenjuju rigorozno pravne propise koji se tiču svojinskih prava prevashodno zapadnih stranih preduzeća. Uzeti ujedno, ovi sporazumi čine nelegalnim u punoj meri mnoge instrumente industrijske politike koje koriste uspešni razvojni inženjeru poput onih Istočne Azije kako bi podržavali sopstvene industrijske i tehnološke kapacitete što za posledicu ima gotovo sigurni zacementiran status zapadnih država na vrhu svetske lestvice bogatstva, Hunter Wade, „What strategies are viable for developing countries today? The World Trade Organization and the shrinking of ‘development space’“, *Review of International Political Economy*, br. 10(4), 2003, str. 644.

³⁴ Danijel Esti se smatra ocem termina, prema njegovim rečima suština ovog procesa je u iznalaženju odgovarajućih metoda obezbeđenja da slobodnija trgovina donosi neto

postigne tako nešto jer za sada ne postoji međunarodna organizacija koja bi koordinisala globalnu politiku životne sredine.

Pregovarački proces će u najmanju ruku otvoriti ova pitanja za širu i javniju raspravu. Sve teme koje su probile sebi put kroz mrežu problema međunarodnog trgovinskog sistema biće žustro razmatrane – suverenost nad prirodnim dobrima nasuprot međunarodnoj kontroli, uloga obzira prema životnoj sredini u trgovinskim ugovorima, i najvažnije, ravnoteža između razvoja i zaštite životne sredine. Nakon više od decenije, članice STO koje su uključene u Doha rundu pregovora još uvek nisu postigle konsenzus. Pravač u kome se kreću poljoprivredne tarife, uključenje novih izvora energije i tehnologije biogoriva, kao i drugi trgovinski aduti zemalja u razvoju (poput onih koji su bili predmet spora u slučaju *Škamp-kornjača*) još uvek je nejasan, čak i pod uslovima da preambula koja promovise održivi razvoj i zaštitu životne sredine zaista deluje. Maja 2012. izveštaj koji je tadašnji generalni direktor Paskal Lami (Pascal Lamy) sastavio tvrdio je da su preduzeti vrlo mali koraci u rešavanju različitosti, kao i da su članice i dalje zainteresovane za bilo kakvu priliku za pregovaranje.³⁵

Održivi razvoj kao put za rešenje problema

Pokret za održivi razvoj je jedan od načina da se prevaziđu ove podele. Nesumnjivo je da je održivi razvoj postao vodeći cilj međunarodne zajednice, kako u njenim političkim krugovima, tako i među javnim mnjenjem.³⁶ Svetska

---

pozitivan efekat na životnu sredinu i samim tim na društveno blagostanje u širem smislu, Daniel C. Esty, *Greening the GATT: Trade, Environment, and the Future*, Institute for International Economics, Washington DC, 1994, str. 3.

³⁵ Pascal Lamy, "Lamy: Members continue to explore opportunities for Doha progress", http://www.wto.org/english/news_e/news12_e/gc_rpt_01may12_e.htm, 20.7.2015.

³⁶ Iz dosada navedenog, jasno je da je održivi razvoj jedan koncept izuzetne širine, stoga i teško pravno odrediv. Pokazano je da u različitim međunarodnim ugovorima, ne figuriraju iste koncepcije održivog razvoja. Iz tog razloga, pravni opseg se može predstaviti razlaganjem opšteg koncepta na njegove sastavne delove. Vidi više: Mihajlo Vučić, Jelena Jovičić: „Status održivog razvoja u savremenom međunarodnom pravu“, Miroslav Ignjatović, Ljiljana Tanasijević (ur.), *Zaštita životne sredine i održivi razvoj – Energetika i Rudarstvo 2013*, Privredna komora Srbije 2013, str. 53.

komisija za životnu sredinu i razvoj 1987. predstavila je siže ovog cilja kao razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnje generacije, ali da ne ugrožava sposobnost budućih generacija da zadovolje sopstvene potrebe.³⁷ Ova definicija podržava sveobuhvatan pristup razvoju u svim njegovim aspektima, društvenim i privrednim, na načine koji ne štete životnoj sredini ili ne troše prirodna dobra tako da ona neće biti dostupna i u budućnosti.

Može se reći da je ovo načelo doživelo međunarodno priznanje na Konferenciji Ujedinjenih nacija o životnoj sredini i razvoju održanoj u Rio de Žaneiru 1992. Tada je 176 predstavnika država u ime praktično celokupne međunarodne zajednice proklamovalo konsenzusom održivi razvoj kao suštinski cilj svetskog društva. Ubrzo je održivi razvoj kao cilj uvršten u brojne multilateralne i regionalne ugovore, uključujući i osnivačku povelju Svetske trgovinske organizacije, pravo Evropske unije, brojne rezolucije Generalne skupštine i Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija i druga pravno relevantna dokumenta raznih međunarodnih organizacija. Održivi razvoj ili njegovi pojedini sastavni elementi bili su predmet diskusija u presudama Međunarodnog suda pravde, Tela za rešavanje sporova STO, kao i tribunala za pravo mora.³⁸

Takođe, nakon samita u Riu, mnoge organizacije su osnovane kako bi implementirale akcioni program usvojen na ovoj konferenciji, Agendu 21, poput Komisije Ujedinjenih nacija za održivi razvoj. Više od 150 država je stvorilo nacionalne savete za promociju Agende 21 i 1800 gradova je napravilo programe implementacije Agende na svojim teritorijama. Organizacije za zaštitu životne sredine poput Oksfama i Grinpisa su u sopstvene agende uključile održivi razvoj. Konačno, podrška je došla i u vidu uključivanja održivog razvoja u ciljeve Deklaracije STO iz Marakeša 1994. i Deklaracije iz Dohe od 2001. Oba izvora potvrđuju cilj liberalizacije međunarodne trgovine u kontekstu održivog razvoja.

---

³⁷ World Commission on Environment and Development, *Our Common Future*, Oxford, Oxford University Press, 1987, str. 43.

³⁸ Mihajlo Vučić, „Načelo održivog razvoja kao osnovna norma savremenog međunarodnopravnog poretka“, Izvorni naučni rad, Marko Novaković (ed.) *Basic Concepts of Public International Law - Monism & Dualism*, Institut za uporedno pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2013, str. 369-372.

Održivi razvoj obuhvata u svom sadržinskom značenju različite elemente, načela i institute od kojih su samo neki do sada stekli status pravnih principa i shodno tome doživeli da budu utemeljeni relevantnom pravnom obaveznošću u međunarodnim ugovorima i nacionalnim ustavima. Drugi, pak, delovi zadržavaju se na nivou polu-političkih, polu-idealističkih proklamacija, koje se u praksi međunarodne zajednice zanemaruju, a ponekad i grubo gaze. Opet, kao jedinstveni pojam, održivi razvoj nije dosegao status pravnog principa, pa se stoga i ne može smatrati normom međunarodnog pravnog poretka, ni običnom a svakako ne ni osnovnom. Tome je u velikoj meri doprinela priroda ovog načela koja je suviše široka, neodređena i u sebi sadrži konflikte osnovnih pravaca razvoja savremenog međunarodnog poretka. Međutim, sve veći broj međunarodnih ugovora iz različitih oblasti koje međunarodno pravo reguliše, pre svega onih iz oblasti životne sredine, ali i ljudskih prava, ekonomije i ostalih, gotovo uniformna praksa uvrščavanja principa održivog razvoja kao načelnog u temeljne odredbe nacionalnih ustava i osnovnih akata sui generis pravnih poredaka poput Evropske unije, govori da se radi o jednoj normi u nastajanju. Održivi razvoj, iako u međunarodnoj zajednici još uvek ne postoji konsenzus šta on sve predstavlja i koliko istinski obavezuje, svima je na usnama i figurira kao jasno deklarisan, ako ne i u svakom slučaju pravom zaštićen cilj. Stoga, ukoliko pođemo od postavke monističkog međunarodnog pravnog sistema, koji je jedini mogući pravni okvir za pravilnu implementaciju u praksi ovog načela, možemo zaključiti da postoji konsenzus pravnog poretka oko toga da je održivi razvoj cilj kome treba težiti, ali da se njegovo bliže i preciznije sadržinsko i pravno određenje tek treba očekivati u budućnosti.

To bliže sadržinsko i pravno određenje može se očekivati u praksi međunarodnih sudećih tela koja tumače i primenjuju pravo. Nedostatak organizacije koja bi na ravnoj nozi sa STO upravljala poslovima životne sredine na globalnom nivou, kao ni posebnog međunarodnog suda za ova pitanja, u kontekstu odnosa savremene globalne trgovine i životne sredine upućuje na STO i njen sistem rešavanja sporova kao instituciju s najvećim kapacitetima i autoritetom u međunarodnoj zajednici da ovaj zadatak sprovede u delo.

Neki od elemenata održivog razvoja već su stekli izvestan status pravnog načela. Brojni su međunarodni primeri sudske prakse u kojima se sudije pozivaju na načelo predostrožnosti kao na sastavni deo običajnog

međunarodnog prava. Osim toga ta sudska praksa je raznovrsna, obuhvata sudeća tela u različitim oblastima međunarodnog prava. Međunarodni tribunal za pravo mora je primenio načelo u slučaju *Southern Bluefin Tuna Cases*.³⁹ Apelaciono telo Svetske trgovinske organizacije ga je primenilo u čak tri slučaja: *European Communities – Measures Concerning Meat and Meat Products* (WTO Appellate Body, DS48), *Japan – Measures Affecting Agricultural Products* (WTO Appellate Body, DS76), *European Communities – Measures Affecting Asbestos and Products Containing Asbestos* (WTO Appellate Body, DS135) . U slučaju *Goveđi hormoni*,⁴⁰ Evropska unija je smatrala da načelo predostrožnosti uživa status načela, bilo običajnog, bilo opšteg međunarodnog prava, iako su Sjedinjene Američke Države poricale da ovo načelo ima bilo kakav pravni status, dok je Kanada solomonski prihvatila da ovo načelo uživa status nastajućeg načela međunarodnog prava. Apelaciono telo Svetske trgovinske organizacije nije bilo ni samo sigurno oko pravnog statusa ovog načela u opštem međunarodnom pravu, ali je ipak zaključilo da sporazum STO sadrži neke elemente predostrožnosti.⁴¹

Zaključak

Iako se često kritikuje, dosadašnji doprinos STO zaštiti životne sredine je mnogo bolji nego što to njeni kritičari žele da priznaju. Sudska praksa sve više postaje svesna važnosti pitanja koja pripadaju ovoj oblasti. Većina optužbi koje idu na račun ove prakse je plod nerazumevanja načina na koji sistem funkcioniše. Pravila STO do sada nisu sprečavala primenu bilo kog višestranog ugovora u oblasti životne sredine. Nedostatak ambicioznih mera zaštite životne sredine nije greška same STO, već odgovornost leži na političarima njenih država članica, koji nisu stvorili organizaciju ekvivalentnu

---

³⁹ ITLOS, *New Zealand v. Japan; Australia v. Japan, Provisional Measures*, 1999, http://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/case_no_3_4/Order.27.08.99.E.pdf, 20.4.2014;

⁴⁰ *Measures Concerning Meat and Meat Products* (1998) WTO Appellate Body, para. 120–125.

⁴¹ Mihajlo Vučić, *Pravo neplovidbenog korišćenja međunarodnih vodenih tokova u svetlosti principa održivog razvoja*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2015, str. 286-304.

STO koja bi se starala o ovim pitanjima. Činjenica je da sama STO nije mnogo učinila da promoviše zaštitu životne sredine, a pogotovo se načelo predostrožnosti ne tretira na način na koji ono kao izgrađeno međunarodno pravno načelo zaslužuje.

Ovakva situacija ne mora da se promeni u budućnosti. Ne postoji dovoljno podrške među zemljama članicama, pogotovo među zemaljama u razvoju, da se međunarodni trgovinski režim učini naklonjenijim prema problemima životne sredine. Izazov je u tome kako „ozeleneti“ pravila STO na način koji bi bio koristan po njih i time prihvatljiv. Takođe, sve veći opseg i obavezujuća snaga međunarodnih trgovinskih pravila stvorili su zabrinutost u krugovima međunarodne ekološke zajednice oko toga koliko su različite vrste trgovinskih ograničenja u višestranim ugovorima u oblasti životne sredine kompatibilne s pravilima STO. Nevladine organizacije za zaštitu životne sredine smatraju da STO obavlja jednu formu disciplinskog neoliberalizma koji ima efekat zamrzavanja na implementaciju, ali i dalje ugovaranje ove vrste dokumenata. Trgovinski sporazumi u okviru STO zaista na jedan diskretan, a ne neposredan način ograničavaju opseg i delovanje ovih ugovora. Mnogo je predloga za reformu u pravcu „ozelenjavanja“, kako internim putem kroz rekonstrukciju same STO, tako i eksternim putem povezivanja s nekim drugim organizacijama. Međutim, sve je to na nivou nagađanja. Ono što je realnost, jeste da u oblasti savremenih trgovinskih odnosa postoji jedna snažna i finansijski stabilna organizacija s razrađenim sistemom za rešavanje pravnih pitanja koji uživa neosporan autoritet u međunarodnoj zajednici. U oblasti zaštite životne sredine pandan takvoj organizaciji ne postoji. U takvom stanju stvari glavna šansa za izbalansiran pristup odnosu između trgovine i životne sredine leži u koncepciji održivog razvoja koja je prihvaćena u okviru pravnog sistema STO i koja može da posluži kao ograničavajući faktor nesputanoj liberalizaciji trgovine koja bi išla na štetu životne sredine. Mehanizam koji bi omogućio takav scenario je sistem za rešavanje sporova STO i njegova sudska praksa, s obzirom da se pravni eksperti koji sede u tim telima mogu s više stručnosti pozabaviti ovim pitanjima nego političari, predstavnici zemalja članica STO koji pregovaraju o sadržini njenih primarnih pravila.⁴²

---

⁴² U tom smislu korisno je napraviti paralelu s praksom Međunarodnog suda pravde koji se na globalnom nivou pozabavio tumačenjem održivog razvoja u dve svoje odluke. Sud je uzeo u obzir u slučajevima *Gabčíkovo-Nađmároš* i *Pulp Mills* niz elemenata pojma održivog razvoja od kojih neki uživaju status pravne norme s jasnim

Literatura

- Brown Mayer, „The WTO appellate body finds us dolphin-safe label rules discriminatory“, http://www.mayerbrown.com/files/Publication/3a4b2e4a-eb59-4048-85b7-e31b02fcd922/Presentation/PublicationAttachment/a8ebc178-bad3-4229-8585-e452c0afb87e/GGT-WTO_Dolphin_Decision_0512.pdf, 20.7.2015.
- Chang Howard F: „Toward a Greener GATT: Environmental Trade Measures and the Shrimp-Turtle Case“, *Southern California Law Review*, br. 74, 2000.
- Esty Daniel C, *Greening the GATT: Trade, Environment, and the Future*, Institute for International Economics, Washington DC, 1994.
- Frankel Jeffrey, „Environmental Effects of International Trade“, Expert Report No. 31 to Sweden's Globalisation Council, <http://www.hks.harvard.edu/fs/jfrankel/Swenvirinlaga31proofs.pdf>, 20.7.2015.
- Frankel Jeffrey: „Formulas for Quantitative Emission Targets“, Joe Aldy, Robert Stavins (eds.), *Architectures for Agreement: Addressing Global Climate Change in the Post Kyoto World*, Cambridge University Press, 2007.
- Lamy Pascal, „Lamy: Members continue to explore opportunities for Doha progress“, http://www.wto.org/english/news_e/news12_e/gc_rpt_01may12_e.htm, 20.7.2015.
- Miller Carol J, Croston Jennifer L.: „WTO Scrutiny v. Environmental Objectives: Assessment of The International Dolphin Conservation Program Act“, *American Business Law Journal*, Volume 37, br. 1, 1999.

---

posledicama koje iz nje proizlaze, kao što je obaveza sprečavanja nastanka štete po životnu sredinu, koja je postavljena kao obligacija cilja, a drugi su neodređeni i služe više kao neka uputstva za postupanje u konkretnim situacijama, kao što je obaveza saradnje na postizanju cilja održivog razvoja, to jest održivog korišćenja međunarodnog vodotoka. Ova razmatranja treba da služe kao smernica i Panelima za rešavanje sporova STO, odnosno Apelacionom telu, s obzirom na potrebu ujednačenog tumačenja pravnih pojmova međunarodnog prava radi prevazilaženja njegove fragmentacije. Vidi više kod Mihajlo Vučić: „Primeri tumačenja načela održivog razvoja u pravu neplovidbenog korišćenja međunarodnih vodotokova od strane Međunarodnog suda pravde“, D. Todić, M. Novaković (ed.), *Savremeni međunarodno-pravni poredak i evropske integracije Srbije, Institut za međunarodnu politiku i privredu*, Beograd, 2014, str. 149-150.

- Rakić B., Vučić M, *Nedogmatski o Evropskoj integraciji*, Dosije, Beograd, 2014.
- Shaffer Gregory: „The WTO Tuna-Dolphin II Case: United States — Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products“, *American Journal of International Law*, br. 1, 2013.
- Skilton Thomas E: „GATT and the Environment in Conflict: The Tuna-Dolphin Dispute and the Quest for an International Conservation Strategy“, *Cornell International Law Journal*, br. 26(2), 1993.
- Smith James: „Inequality in international trade? Developing countries and institutional change in WTO dispute settlement“, *Review of International Political Economy*, br. 11(3), 2004.
- Srinivasan T. N, „Developing Countries and the Multilateral Trading System After Doha“, *Yale University Economic Growth Center Discussion Paper No. 842*, 2002.
- Stern, “The Environmental Kuznets Curve“, *Internet Encyclopaedia of Ecological Economics*, str. 2, <http://isecoeco.org/pdf/stern.pdf>, 20.7.2015.
- Thomas Urs P: „Trade and the Environment: Stuck in a Political Impasse at the WTO after the Doha and Cancun Ministerial Conferences“, *Global environmental Politics*, br. 4(3), 2004.
- Vučić Mihajlo, *Pravo neplovidbenog korišćenja međunarodnih vodenih tokova u svetlosti principa održivog razvoja*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2015.
- Vučić Mihajlo: „Primeri tumačenja načela održivog razvoja u pravu neplovidbenog korišćenja međunarodnih vodotokova od strane Međunarodnog suda pravde“, D. Todić, M. Novaković (ed.), *Savremeni međunarodno-pravni poredak i evropske integracije Srbije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2014.
- Vučić Mihajlo, „Načelo održivog razvoja kao osnovna norma savremenog međunarodnopravnog poretka“, Izvorni naučni rad, Marko Novaković (ed.) *Basic Concepts of Public International Law - Monism & Dualism*, Institut za uporedno pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2013.
- Vučić Mihajlo, Jovičić Jelena: „Status održivog razvoja u savremenom međunarodnom pravu“, Miroslav Ignjatović, Ljiljana Tanasijević (ur.), *Zaštita životne sredine i održivi razvoj – Energetika i Rudarstvo 2013*, Privredna komora Srbije 2013.

- Wade Hunter: „What strategies are viable for developing countries today? The World Trade Organization and the shrinking of ‘development space‘“, *Review of International Political Economy*, br. 10(4), 2003.
- Wold Chris, Fullilove Glenn, „Analysis of the WTO Appellate Body’s Decision in Shrimp/Turtle“, <http://www.lclark.edu/org/ielp/turtlebriefing.html>, 20.7.2015.
- World Commission on Environment and Development, *Our Common Future*, Oxford, Oxford University Press, 1987.

Primarni izvori

- 1994 General Agreement on Tariffs and Trade, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/06-gatt_e.htm, 20.7.2015, preambula.
- 1994 Decision on Trade and Environment, https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/issu5_e.htm, 20.7.2015.
- 1994 Decision on Trade in Services and the Environment, https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/issu6_e.htm, 20.7.2015.
- ITLOS, *New Zealand v. Japan; Australia v. Japan, Provisional Measures*, 1999, http://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/case_no_3_4/Order.27.08.99.E.pdf, 20.4.2014;
- Measures Concerning Meat and Meat Products (1998)* WTO Appellate Body, para. 120– 125.
- The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT 1947), https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm, 20.7.2015.
- The Marine Mammal Protection Act, 1972, <http://www.mmc.gov/legislation/mmpa.shtml> 20.7.2015.
- The Doha mandate on multilateral environmental agreements (MEAs), https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/envir_neg_meas_e.htm, 20.7.2015.
- STO, “Early years: Emerging environment debate in GATT/WTO“, http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/hist1_e.htm, 20.7.2015.
- STO, Case DS381, *United States — Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products*.
- STO, *Mexico etc. versus U.S.: ‘tuna-dolphin*, http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/edis04_e.htm, 20.7.2015.

STO, Agreement on Technical Barriers to Trade, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/17-tbt_e.htm, 20.7.2015.

STO, WT/DS381/AB/R, maj 2012.

STO, case Nos. 58 (and 61), United States — Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products, Ruling adopted on 6 November 1998.

United States — Standards for Reformulated and Conventional Gasoline, WTO case Nos 2 and 4. Ruling adopted 20 May 1996.

NEW TRADE RELATIONS AND ENVIRONMENTAL PROTECTION

Mihajlo VUČIĆ, Ph.D.

Abstract: The expansion of global trade imposes the question of the relationship between trade and the environment. The question is asked whether new trade relations benefit or damage the environmental protection? The answer to this question is not one-sided. The production of goods, their import and export, leave consequences on the environment. Do these consequences augment or diminish with the globalisation of trade relations? Do they influence the exporting state, the importing one or the world on the whole? Whose is the responsibility of solving the environmental problems related to trade? International organisations such as World Trade Organisation in their institutional framework present sustainable development and environmental protection as the essential goal. European Union as well in its strategic documents insists on the inclusion of environmental concerns in its external trade relations. This article analyses the way in which in legal documents and the practice of the World Trade Organisation these questions are regulated, especially how does the mechanism for resolution of disputes stemming from the conflict between interests of free trade and the restrictions imposed by environmental legislation work. In the article is concluded that the mechanism for dispute settlement through its authoritative and quality practice benefits the integration of economy and environment on the path of the realisation of the goal of sustainable development on the global level.

Key words: trade, environment, World Trade organisation, globalisation, settlement of international disputes.

Biografija autora

Mihajlo Vučić se pridružio Institutu za međunarodnu politiku i privredu 2011. godine. Njegove glavne oblasti interesovanja su sudska praksa Međunarodnog suda pravde i drugih međunarodnih pravosudnih institucija, međunarodno pravo zaštite životne sredine (pogotovo zaštita životne sredine međunarodnih vodotokova), održivi razvoj i pravni aspekti evropske integracije. Mihajlo je diplomirao na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu 2008. godine sa prosečnom ocenom 10. Svoju diplomu mastera

prava međunarodno-pravne oblasti je stekao na Univerzitetu u Kembridžu, Velika Britanija, 2009. godine, gde je završio kurseve International Law and Politics (mentor Martti Koskenniemi), International Environmental Law (mentor Catherine Mackenzie), International Law on the Use of Force (mentor Christine Gray), Settlement of the International Disputes (mentor James Crawford). Drugu diplomu mastera prava stekao je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu 2010. godine, odbranivši master tezu pod naslovom "Legal Framework of the EU Common Foreign and Security Policy" (mentor Branko Rakić).

Doktorsku tezu pod naslovom „Pravo neplovidbenog korišćenja međunarodnih vodenih tokova u svetlosti principa održivog razvoja“ odbranio je na istom fakultetu sa odlikom pred petočlanom komisijom (mentor Milenko Kreća) juna 2015 godine. Mihajlo je koautor monografije pod naslovom „Evropska Unija i globalizacija – alternativni pogled“ kao i brojnih članaka iz oblasti međunarodnog i evropskog prava. Bio je kourednik zbornika „Regulisanje otvorenih pitanja između država sukcesora SFRJ“ kao i tehnički urednik časopisa Instituta *Review of International Affairs*. Trenutno je tehnički urednik *Međunarodnih problema*, najstarijeg časopisa Instituta. Mihajlo je jedan od osnivača i redovni član srpskog ogranka Udruženja za međunarodno pravo. Govori engleski, francuski i nemački jezik.